

Prof. dr PETER HESS, Berlin, DDR

DIJALEKTIČKI METOD I KRITIKA KAPITALIZMA

Marks svoje glavno teorijsko delo nikada nije posmatrao drugačije nego kao »najstrašnije oružje« upereno protiv buržoazije. Iz pisma od 30. aprila 1867, upućenog Zigfridu Mejeru, jasno proizlazi koliki je značaj pridavao svome radu budući da je priznao da je žrtvovao zdravlje, životnu sreću i porodicu jer nije želeo da »bude vo«, jer »patnjama čovečanstva nije želeo da okrene leđa« i jer nije želeo da »crkne« pre nego što će barem rukopis (koji je mogao da piše samo on) biti završen¹. Razvoj i korišćenje teorije u praktičnoj borbi protiv buržoazije zahteva dalje napore da bi se savladao Marksov metod, koji je Lenjin u mnogim pravcima dalje razrađivao i obogaćivao. Ogromna snaga ovog dela manifestuje se upravo u tome što »ljuti i užasava buržoaziju i njene doktrinarne pobornike, što je . . . u suštini kritično i revolucionarno«².

U vreme sve većih praktičnih revolucionarnih uspeha marksizma-lenjinizma u svetskim merilima buržoazija može sve manje da ignoriše, odnosno da frontalno kleveće Marksa; to se odnosi barem na neke od njenih inteligentnijih predstavnika, koji utiču na formiranje mnjenja, a koji imaju i uho onih vođa monopolskog kapitala koji određuju strategiju. Braneći svoju klasnu poziciju pred naučnim shvatanjima radničke klase, građanski i desni oportunistički ideolozi predstavljaju Marksa danas kao značajnog naučnika 19. veka, koji sve u svemu više nije aktuelan. Lenjinu, vođi revolucije našeg veka, pri tome se osporava svaka naučnost te ga treba shvatiti »samo« kao praktičara i agitatora određenog doba, koje se ne može ponoviti, i to u posebnom delu sveta, koji je svim drugim zemljama potpuno stran. Međutim, postoje i drugačiji, tzv. »levo« nastrojeni oportunistički metodi, koji tretiraju Marksa i Lenjina kao »mrtve pse«. Po njima,

¹ Marks S. Meyeru, 30. aprila 1867. U: K. Marx / F. Engels: Werke. Bd. 31, Berlin 1965, str. 542.

² K. Marx: Das Kapital. 1. Bd. (Kapital. 1. tom) U: K. Marx / F. Engels: Werke. Bd. 23. Berlin 1962, S. 28.

posle Marksa nema nikakvog teorijskog razvitka, a praksa društvenog razvitka, koja je za sto godina zrelija, može se adekvatno prikazivati revnosnim nabranjem citata. »Levi« oportunisti, koji se verbalno zaklinju u Marksa, oduzimaju mu njegov metod, falsifikujući time njegovu teoriju, što ih čini zaista neaktuelnim. *Jedinstvo* radničkog pokreta i naučnog socijalizma, koje se stalno razvija, i ovo veliko dostignuće marksizma-lenjinizma pretvara se u mrtvu dogmu. To što »levi« oportunisti Lenjina, koji je marksističku teoriju razvijao i praktikovao na marksistički način, »shvataju« na isti način kao građanski i desno orijentisani oportunistički ideolozi, samo je posledica svega toga.

Ne treba da se čudimo što se oba pravca sreću u teorijskom odbacivanju komunističkog shvatanja današnjeg kapitalizma kao državnomonopolskog kapitalizma i, istovremeno, u ogorčenoj borbi protiv revolucionarne aktivnosti marksističko-lenjinističkih partija u kapitalističkim i socijalističkim zemljama. Jasno je da se u osnovi ove borbe ne nalaze ni objektivne, a, najčešće, ni subjektivne metodološko-teorijske razlike u mišljenjima (one igraju u naučnoj diskusiji legitimnu ulogu) već političke klasne pozicije sa metodološkim konsekvencama. Pomoću knjiga i novinskih članaka vodi se teorijski obojena *politička* borba protiv revolucionarnog radničkog pokreta u kapitalističkim zemljama, protiv nacionalno-revolucionarnog pokreta u zemljama u razvoju i, pre svega, protiv socijalističkih zemalja. To je ista borba koja se vodi i na ekonomskom, političkom i bojnom polju. Kao i tamo, tako je marksističko-lenjinističkoj društvenoj nauci i ovde stalo da odbacujuć građansko-oportunistička shvatanja i razvijajuć naučna shvatanja koja su obrazložili Marks, Engels i Lenjin, daje svoj doprinos razvitku revolucionarnih političkih pozicija socijalističkih zemalja, međunarodne radničke klase s obzirom na promene u svetu.

DIJALEKTIKA TEORIJSKE I PRAKTIČNE KRITIKE

Građanski i oportunistički ideolozi ne osvrću se na zahtev komunističke nauke da se teorija svesno podredi praktičnim zahtevima klasne borbe. Ovde se nećemo upuštati u odbacivanje apologetike, koja se nalazi u prvom planu, nego ćemo se pozabaviti metodskim razmatranjima, kojima se tema nipošto ne iscrpljuje budući da o pitanju *objektivnosti* i *pristrasnosti* u nauci, o kojima se ovde radi, treba dalje diskutovati i u okviru marksističko-lenjinističkih društvenih nauka.

U čemu je, u stvari, objektivnost odnosa u društvu, čiju istinitost treba da otkrije teorija? Objektivni su materijalno-društveni uslovi egzistencije na koje ljudi nailaze kada se rađaju i koje dalje razvijaju. To su proizvodne snage koje se razvijaju (uklj. prirodne snage), *pomoću* kojih oni u okviru određenih društvenih i produkcionih odnosa svoj materijalni život produciraju i reprodukuju. Prema ovim

objektivnim uslovima ljudi se odnose *svesno*, nezavisno od toga da li su njihovu suštinu sagledali ili ne. Oni se odnose prema njima svesno u skladu sa svojim interesima, koji su čak društveno određeni i koji zavise od nivoa razvitka proizvodnih snaga i od njihovog položaja u okviru objektivnih produkcionih odnosa, od njihove klasne pripadnosti. Sledeći subjektivno svoje interese, koji nose pečat objektivnih okolnosti, ljudi sprovode društvene zakone (zakone svoga delovanja), nezavisno od toga da li su ove zakone sagledali ili ne. *Zakoni kretanja društva proizlaze stoga iz objektivnih uslova egzistencije klasa*³.

Razvitak kapitalističkog društva identičan je sa protivrečnošću njegova dva pola, kapitalista i proletarijata, sa razvitkom njihovih objektivnih interesa i sa odgovarajućim suprotnim delovanjem, sa njihovom protivrečnošću i njenim istorijskim razvitkom. Stoga u kapitalizmu (kao u svakom klasnom društvu) i nema objektivne istine odvojene od klasa i njihovih dinamičkih međusobnih odnosa, od njihovih mogućnosti *koje se razvijaju* i od granica, sposobnosti i nesposobnosti da u skladu sa svojim položajem egzistiraju u društvu. Takođe nema istine date jednom za svagda (izuzev ako se ponavljaju samo njene najjednostavnije, apstraktne odredbe) već postoji samo ona koja se razvija sa objektivnim materijalno-društvenim uslovima egzistencije klasa.

Ali zašto tvrde komunisti da društvena istina kapitalizma može da se otkrije samo sa stanovišta radničke klase? Bilo bi veoma pogrešno ako bismo ovo shvatili u prvome redu samo kao emocionalnu vezanost za radničku klasu ili samo kao moralnu poziciju u odnosu na ono što je društveno prevaziđeno u imperijalističkom svetu. Emocije i moralna kritika bezuslovno su opravdani, ali nauka mora da se bavi prvenstveno njihovim objektivnim osnovama.

Marks sam je opisao svoj dijalektički metod u tom smislu što »pozitivno razumevanje postojećeg istovremeno uključuje i razumevanje njegove negacije, njegovog nužnog sloma, svaki nastali oblik u toku kretanja, dakle i sa aspekta svoje prolaznosti«⁴. Ako posmatramo kapitalizam, tada je jasno da zakone kretanja ovog društvenog poretka, u čijoj se osnovi nalaze uslovi egzistencije klasa, ne možemo da otkrijemo ukoliko nemamo klasni interes da prihvatimo i njegov nužni slom, da ga dakle kritikujemo u njegovim svojstvima. Budući da je samo radnička klasa zainteresovana da *praktično kritikuje* bitne odredbe kapitalizma, a ne kapitaliste, to je jasno da je i *teorijska* kritika moguća samo sa stanovišta radničke klase⁵.

³ Uporedi V. I. Lenin: Karl Marks. U: W. I. Lenin: Werke. Bd. 21. (Dela, tom 21). Berlin 1960, S. 64.

⁴ K. Marx: Das Kapital. 1. Bd. (Kapital. 1. tom). Na naved. mestu, str. 28.

⁵ Uporedi takođe PIV. Aleksejev / A. I. Iljin: Das Prinzip der Parteilichkeit. (Princip pristrasnosti). Berlin 1975. S. 64.

Sada bi se moglo reći da stati na stanovište radničke klase i otkriti istinu društvenog razvitka još ne znači da se teorija podređuje praktičnim zahtevima klasne borbe. No, u dijalektičkom materijalizmu teorija nije ništa drugo do pojmovni odraz prakse. Kako da praksu pojmovno drugačije prihvatimo nego da se sa njome razračunavamo u njenom prirodnom i društvenom obliku, da na nju utičemo, da u njoj učestvujemo? Ljudi do svojih velikih prirodnih otkrića nisu došli samo posmatranjem već u mnogostrukom smislu kroz razračunavanje sa uticajem na prirodu, kroz njenu promenu. Jedno od krupnih filozofskih otkrića Marksa, koje je već rano zapisano u »Tezama o Fojerbahu«, glasi, kao što je poznato, da stvarnost treba shvatiti kao čulnu ljudsku aktivnost, praksu, subjektivno, a ne samo kao objekat posmatranja⁶. Čuvena jedanaesta teza nije apel da se svet menja *umesto* da se interpretira već ukazivanje da su promene i interpretacija dve nerazdvojne strane *jednog* procesa⁷. Marksov dijalektički materijalizam je teorija saznanja i teorija praktične promene istovremeno budući da sve misterije društvenog života »nalaze svoje racionalno rešenje u ljudskoj praksi i u shvatanju ove prakse«⁸.

Iz ovoga proizlazi da teorija savlađivanja kapitalizma može da se nađe samo na tlu revolucionarne prakse, samo kroz preobražaj stvarnosti. Međutim, subjekat ove revolucionarne prakse, ovog preobražaja, jeste radnička klasa kao suprotni pol kapitala. Iz pravih potreba radničke klase i iz njene borbe proizlazi teorija kapitalizma, koja se može shvatiti samo kao aktivnost vezana za praksu. Budući da objektivna istina odražava objektivne interese radničke klase, to stoji da »što je nauka bezobzirnija i slobodnija, utoliko je više u skladu sa interesima i težnjama radnika«⁹. Istovremeno se ostvaruje spremnost da se savlađuje kapitalizam i da se gradi socijalizam samo ukoliko je vezana za razvitak teorije. »Ništa nije bolje za praksu do dobra teorija.«¹⁰

Sa stanovišta dijalektičkog materijalizma potrebna su dva ograničenja. Revolucionarna teorija se jednostavno ne podudara sa revolucionarnom praksom, ona obuhvata stvarno, konkretno kretanje u logičnom sistemu raznolikih apstraktnih odredbi, koji ima svoje sopstvene pretpostavke i podleže samostalnom razvitku. Upravo to nam dozvoljava da uz primenu dijalektičkog metoda dajemo *prognoze*

⁶ Uporedi: K. Marx: Thesen ueber Feuerbach. (Teze o Fojerbahu). U: I. Marx / F. Engels: Werke. Bd. 3. Berlin 1962. S. 5.

⁷ Uporedi: Geschichte der marxistischen Dialektik. (Istorija marksističke dijalektike). Berlin 1974. S. 101 ff.

⁸ K. Marx: Thesen ueber Feuerbach. (Teze o Fojerbahu). Na naved. mestu, str. 7.

⁹ E. Engels: Ludwig Feuerbach und der Ausgang der klassischen deutschen Philosophie. (Ludvig Fojerbah i kraj klasične nemačke filozofije) u: K. Marx / F. Engels: Werke. Br. 21. Berlin 1962. S. 307.

¹⁰ XXV Kongres KPSS. Izveštaj Centralnog komiteta Komunističke partije Sovjetskog Saveza i naredni zadaci Partije u unutrašnjoj i spoljnoj politici. Podnosilac izveštaja: L. I. Brežnjev. Berlin 1976. S. 59.

o nepobitnoj nužnosti razvitka društva i klasne borbe. Revolucionarna teorija zahvata *suštinu* klasne borbe, koja se manifestuje uvek na konkretnom istorijskom stupnju društvenog razvitka. Ona povezuje prisvajanje teorijskih pretpostavki sa analizom i generalizacijom aktuelnih istorijskih procesa u nov stupanj teorijskih saznanja.

Teorijski razvitak sastoji se u tome da se pokaže kako se u određenim uslovima ostvaruju istorijske težnje radničke klase, nužnost socijalizma. Komunisti usmeravaju svoj praktični i teorijski rad na tu konkretnu raznolikost odnosa između rada i kapitala, na protivrečnost koja se *rešava* na određenoj tački kroz slom vladajuće klase kapitalista i kroz vladavinu radničke klase, kao i kroz društvo koje joj odgovara. Zaustaviti se na suprotnosti između rada i kapitala, ne pitati za njeno rešenje kao praktični zadatak odgovara Prudonomovom maniru, koji kako se izrazio Marks, »nikada nije išao dalje od dva prva stupnja jednostavne teze i antiteze«. ¹¹ Ignorirati rešenje protivrečnosti kao istorijsko-logičnog procesa značilo bi ne shvatiti samu protivrečnost.

Činjenica što se teorija i stvarnost ne podudaraju objašnjava i drugo potpuno ograničenje. Teorijski rad nije identičan sa drugim oblicima klasne borbe, ekonomske ili političke. Kada marksizam-lenjinizam kaže da teorija kapitalizma, kao svaka teorija, može da se shvati samo kao praktična aktivnost, tada to znači učešće u konkretnoj raznolikosti društvene prakse u *specifičnoj* formi. Specifični oblici revolucionarne prakse pri tome su međusobno povezani, oni su međusobno uslovljeni i prožimaju se. To važi i za *teorijske* predstavnike radničke klase, ukoliko svoju specifičnu aktivnost shvataju kao oblik i kao sastavni deo *iste* revolucionarne prakse, koja je sa njome povezana, koja se sa njome prožima.

Po ovome jedva treba da se pozabavimo »teorijskim« radom socijaldemokratskih vođa i ideologa, čak ako se iz konjunkturalnih razloga prikazuju kao predstavnici »demokratskog socijalizma«. Oni koji ekonomski, politički i militaristički *sprovode u život* interese buržoazije u specifičnim oblicima ne mogu objektivno ni zahtevati da teorijski zastupaju interese radničke klase. Stoga oni svoj »socijalizam« jasno razdvajaju od Marksa. Međutim, treba nešto reći o »levo« nastrojenim oportunističkim ideolozima, koji se *pozivaju* na Marksa i tvrde da su pravi pobornici interesa radničke klase, ali se većinom distanciraju od *praktičnog* pokreta. Njihova »teorijska« borba ograničava se, u najboljem slučaju, samo na otkriće određenih protivrečnosti kapitalizma, a uglavnom pak na borbu protiv shvatanja, strategije i taktike komunista. Pravi uslovi revolucije leže *van* interesne sfere gotovo svih ovih ideologa. A to njihovo zaustavljanje na najopštijim istinama karakteristično je za samu »revolucionarnu« frazu, koja suvereno odbacuje svako istorijsko iskustvo, koja se teorijski svodi na to da se čeka na »slom«, čija je pak *praktična* suprot-

¹¹ K. Marx: Das Elend der Philosophie. (Beda filozofije.) U: K. Marx / F. Engels: Werke. Bd. 4. Berlin 1959. S. 129.

nost individualni teror, koji pogoduje reakciji. Za ovu ideologiju denuncijacije komunista i praktične kapitulacije karakteristično je to da nema teorijske povezanosti sa praktičnim potrebama klasne borbe *danas*, da nema napora da se barem u začetku objasne *uslovi za današnji put* ka pobjedi radničke klase nad buržoazijom (*nema* dakle učešća, *nema* interesa za revolucionarnu praksu).

Samo povezanost sa revolucionarnom praksom u razvoju garantuje *istorijski* način posmatranja kapitalizma. Ovaj je opet baza razvitka logičnog sistema kategorija kapitalizma. Povezanost logike i istorije veoma je značajna za razvoj današnje teorije kapitalizma, koju »kritičari« marksizma-lenjinizma ne shvataju i pogrešno interpretiraju.

LOGIČNO-ISTORIJSKI METOD U ISTRAŽIVANJU DANAŠNJEG KAPITALIZMA

Za građanske ekonomiste Marksova teorija je analitički »model« kao i drugi, koji ima neka preimućstva, naročito za istraživanje tzv. ranog kapitalizma, pri čemu bi, po njihovom mišljenju, ovaj ili onaj deo »modela«, npr. šeme reprodukcije drugog toma »Kapitala«, mogle da pobude još i danas izvesno interesovanje. »Levo« orijentisani kritičari marksizma-lenjinizma posmatraju Marksovu teoriju kapitalizma *de facto* kao nešto nepromenljivo. Tako smatraju Ebbinghausen i Winkelmann u polemici protiv marksističko-lenjinističke teorije o državi da u osnovi »izvođenja države« treba da se nalazi opšti pojam kapitala, koji je identičan sa »opštom teorijom kapitalizma«, u kojoj »su razvijeni svi odnosi i sve zakonomernosti«, apstraktum, od kojeg se vrši uspon ka konkretnom, ka »opisu konkretnog nivoa razvitka jedne ili više kapitalističkih zemalja u određenom trenutku«. Ovi autori smatraju da je zadatak teorije taj da navodi mesta »na kojima treba izvršiti dalju konkretizaciju ispitivanja uključivanjem istorijskog materijala«, da daje »opšte odredbe« pod koje ovaj konkretni materijal treba da se svede¹². Drugim rečima, nema daljeg teorijskog razvitka već samo »uključivanje i raspoređivanje« konkretnog materijala.

Već smo naglasili da se pravi pokretači »levih« napada na komunističko shvatanje današnjeg kapitalizma nalaze u političkoj sferi. Međutim, što se tiče metodološke strane stvari, koju ovde razmatramo, izjednačavanje pojma kapitala sa teorijom kapitalizma tipično je za *ahistorični, dogmatski* način posmatranja svih »teorijskih« kritičara marksizma-lenjinizma. Naime, pojam kapitala obuhvata osnovni produkcionni odnos kapitalističkog načina proizvodnje uopšte, ali

¹² Uporedi Monopol und Staat. Zur Marx-Rezeption in der Theorie des staatsmonopolistischen Kapitalismus. (Monopol i država. O prihvatanju Marksa u teoriji državno-monopolskog kapitalizma.) Izd. v. R. Ebbinghausen. Frankfurt a.M. 1974. S. 32 ff.

nipošto sve njegove istorijske konkretne forme razvitka. Predstava da se sve razvija iz nepromenljive suštine, koja, kada je jednom otkrivena, daje sva objašnjenja, čisti je idealizam, religija. Ovim se objašnjava i čudno shvatanje o odnosu između apstraktnog i konkretnog kod citiranih autora. Uspom od apstraktnog ka konkretnom shvata se očigledno kao uspon od teorije ka iskustvu na taj način što se teoriji »dodaje« materijal, a ne kao teorijski metod sve potpunijeg prihvatanja stvarnosti. Marksizam-lenjinizam posmatra konkretno kao mnoštvo apstraktnih odredbi, a apstraktno kao pojedinačne, bitne, posebne momente konkretnog objekta posmatranja.

Desni, kao i »levi«, kritičari marksizma-lenjinizma smatraju da je Marks dao zatvoren sistem koji se ne može razvijati. Samo što jedni (građanski i desno nastrojeni oportunistički ideolozi) Marksa zbog toga smatraju neaktuelnim, dok drugi (»levo« nastrojeni oportunistički ideolozi) aktuelnu kritiku kapitalizma žele da izvode *direktno* iz kategorija koje je razvio Marks. Jedni smatraju da je Marksov pojam kapitala »gotov« i da stoga danas više ne može da se primenjuje, a drugi da je »gotov« i da su stoga novi istorijski oblici egzistencije kapitala i njihovo pojmovno shvatanje politički pronalazak komunista. Jedni smatraju da po Marksu postoji samo još nemarksistički razvoj, a drugi da po Marksu uopšte više nema teorijskog razvitka.

Iz gore izloženog odnosa između teorije i prakse proizlazi da se pojmovi *moraju* razvijati sa stvarnošću kapitalizma. Novi proces, novi razvoj protivrečnosti u stvarnosti ne mogu se jednostavno svrstati u gotov sistem kategorija, oni se ne podudaraju sa unapred formulisanom suštinom već kao *istorijski* nastali zahtevaju *logičnu* formulaciju. Pojam samog kapitala koji je razvio Marks jeste takva logična formulacija istorijski nastalog sistema i *polazna tačka* daljeg razvitka. Opšti pojam kapitala, misaoni odraz suštinske strukture kapitala, odn. naučno obuhvatanje njegovih opštih odredbi *uključuje odnos prema njegovim istorijsko-konkretnim oblicima egzistencije*. Suština kapitala razvija se uz puno protivrečnosti i u suprotnosti sa njegovim pojavnim oblicima, njegovim istorijskim oblicima egzistencije, analognim istorijskim uslovima egzistencije klasa koje se razvijaju. Kapital je uvek izraz suprotnih odnosa između kapitalista i radnika. Ovde je u ovu suprotnost već uključeno *kretanje*. Oblici odnosa između kapitalista i radnika u 19. veku, dakle u društvu koje se sastoji iz mnogih malih kapitalista, razlikuju se od tih oblika jer se razvijena radnička klasa suočava sa snažnim, multinacionalnim monopolima, na čije uslove za realizaciju profita često utiče moć države; eksploatacija se ovde drugačije manifestuje.

Opšta odredba kapitala jeste vrednost koja stvara višak vrednosti, što uključuje akumulaciju, pretvaranje viška vrednosti u profit, tj. stavljanje kapitala u odnos sa samim sobom i tendencijski pad opšte profitne stope, koja je ovde još identična sa sumom viška vrednosti postavljenog u odnosu sa predujmljenim kapitalom. Istorijsko-

-konkretni kapital-odnosi sadrže opšti kapital odnos. Današnji kapital-odnosi takođe su određeni istorijski oblik egzistencije kapitala, koji se nalazi u »posrednom« i protivrečnom odnosu sa njegovim opštim odredbama, sa kapitalom uopšte.

Stoga je pogrešno ako se opšti pojam kapitala izjednačuje sa teorijom kapitalizma. Marks se ruga shvatanju da »ekonomski odnosi svuda izražavaju iste jednostavne odredbe«¹³. On je rekao da je »gruba nesposobnost« shvatiti »realne razlike« kao da su »sve ekonomske kategorije samo drugi i drugi nazivi za uvek isti odnos«¹⁴. Takođe bi bilo pogrešno verovati da je u »Kapitalu« razvijen samo opšti pojam kapitala. Šta su onda kamata, kredit, zemljišna renta? Današnje oblike egzistencije ne možemo naći u Marksovom delu u *gotovom* prikazu; oni koji kritikuju marksizam-lenjinizam polazeći od ove pretpostavke samo otkrivaju svoje potpuno nepoznavanje materijalističko-dijalektičkog metoda. *Isto tako* pogrešna i marksističkom metodu strana jeste predstava da bi današnji oblici egzistencije kapitala mogli da se razvijaju samo iz ovih oblika. Za dijalektički materijalizam je logično ono istorijsko što je obuhvaćeno pojmovima. Logično ukida istorijsko, ono dakle u svojim odredbama *sadrži* istorijske pretpostavke. Logična struktura ukazuje uvek »na prošlost koja se nalazi iza ovog sistema«¹⁵, ona se dakle *razvija* i sa stvarnom istorijom, ona kritikuje svoje sopstvene pretpostavke.

Današnji kapitalizam može, prema tome, da se shvata i savlada samo na teorijskom planu i pomoću Marksovog i Engelsovog metoda uz uključivanje teorijskih postavki Lenjina i kroz analizu i uopštavanje razvitka revolucionarne prakse, uslova egzistencije klasa od Lenjina naovamo i u naše vreme.

Materijalistička dijalektika društvenu stvarnost ne objašnjava bez njene analize, jednostavno na osnovu pojmova; istovremeno ona prikazuje ovu razvijenu stvarnost kao razvitak pojmova, kao logični sistem. Tako stupaju na mesto spekulativne konstrukcije politekonomska analiza i teorijsko uopštavanje, koji počivaju na primeni zakona materijalističke dijalektike. Današnji kapitalizam je u suštini *konkretni oblik kretanja* protivrečnosti kapitala, identičan sa »stvarnim životnim procesom« glavnih klasa današnjeg kapitalističkog društva, koji u naše vreme određuju kako unutrašnji ekonomski i opštedruštveni procesi, tako i protivrečni odnosi imperijalizma prema zemljama u razvoju i prema socijalističkom svetskom sistemu. Ako posmatramo ekonomske procese u užem smislu, tada su monopol i državni monopol istorijski oblici u kojima se opšte odredbe protivrečnosti padajuće profitne stope konkretno »isto tako realizuju kao i rešavaju« (Marks). Oni su osamostaljeni oblici kapital-odnosa, u kojima je opšti kapital odnos *u svojim bitnim odredbama sačuvan*

¹³ K. Marx: Grundrisse der Kritik der politischen Oekonomie. (Kritika političke ekonomije.) Berlin 1953. S. 160.

¹⁴ Isto, S. 161.

¹⁵ Isto, S. 365.

Stoga je potpuno nemoguće da se današnji kapitalizam bez ispitivanja istorijsko-konkretnih oblika kapitala (u kojima su opšti oblici sačuvani) barem približno shvata. Ako ne ispitamo sa istorijskog aspekta najvažniji tendencijski pad profitne stope u njegovim današnjim oblicima egzistencije, tj. današnje oblike pritiska na profitne uslove i na prinudne reakcije monopolske buržoazije, ne možemo da objasnimo nijedan bitni proces današnjeg kapitalizma. Podjednako su *ateorijski* samo sagledavanje i sistematizacija činjenica i njihovo uključivanje u gotove formule, koje su (upravo zbog toga pogrešno) uzete iz delâ klasika. Dijalektički metod koji su stvorili Marks i Engels i koji je Lenjin dalje razvio, kazuje da konkretna stvarnost ne može da se shvati ni da se njome ovlađa na osnovu čisto logičnog razvitka pojmova ni bez formiranja logičnih pojmova, koji se svode na sopstveni istorijski razvoj.

POJMOVNO SHVATANJE DRŽAVNO-MONOPOLSKOG KAPITALIZMA

Posmatramo li građansku i desno kao i »levo« oportunističku kritiku državno-monopolskog kapitalizma, tada otkrivamo takođe upadljive sličnosti. Jedni smatraju da je »državna intervencija« odstranila slobodnu konkurenciju i da stoga zakoni koje je otkrio Marks danas više ne važe, ukoliko im se uopšte mogla pridavati važnost. Drugi pripisuju marksistima-lenjinistima da su »državnu intervenciju« postavili na mesto konkurencije i da stoga poriču zakone koje je otkrio Marks. Jedni smatraju da »moderni« razvitak, država i monopoli definitivno »opovrgavaju« zakon vrednosti, drugi prebacuju Lenjinu i marksistima-lenjinistima da su poricali konkurenciju i zakon vrednosti time što su razvijali teoriju monopola i što današnji kapitalizam posmatraju kao državno-monopolski kapitalizam.

Međutim, po mišljenju marksizma-lenjinizma kapital razvija sam u svojoj borbi sa radničkom klasom svoje istorijske oblike egzistencije i ukida kao protivrečnost uslove svoga razvitka kao pretpostavku za njeno savlađivanje. *Slobodni* odnos između kapitala ukida se u dijalektičkom smislu u *novom obliku* međusobnih odnosa (pa i konkurencije) kapitala, u monopolu. *Monopolski oblik* odnosa kapitala sa samim sobom kao sa mnogim kapitalima *nije* adekvatan slobodnom razvitku kapitala; za razliku od slobodne konkurencije, njegovi imanentni zakoni sada se više »potpuno ne ostvaruju«, kako se Marks izrazio; upravo zbog toga dolazi marksizam-lenjinizam do zaključka da se baš u tome nagoveštava ukidanje ovog načina proizvodnje.

Sav ovaj razvoj prikazao je Marks sam u potpunosti¹⁶. Sa građanske strane ovo ne može da se shvati budući da kapital praktično i stoga ni teorijski ne može sam da se kritikuje, da se negira. Sa »levo« oportunističke strane ovo ne može i ne želi da se shvati jer se ne uklapa u antikomunističku koncepciju.

¹⁶ Uporedi, između ostalog: isto, str. 544.

Ukidanje slobodne konkurencije u monopolu nije palo s neba. Ako se držimo samo strogo ekonomskog aspekta, tada su u slobodnoj konkurenciji konfrontirani pojedinačni kapitali, *kreditom* pak kapital već stoji na raspolaganju klasi u svakoj sferi i to ne u srazmeri sa *vlasništvom kapitala* pojedinih kapitalista¹⁷, dakle više ne ravnomerno već u srazmeri sa potrebama proizvodnje i akumulacije, koje ovoj ravnomernoj raspodeli protivreče. Kao što Marks ukazuje, u ovoj formi kapital već pokušava da prevazilazi svoje sopstvene granice. Jezikom dijalektike, kredit *negira* slobodnu konkurenciju te dolazi do prelaza od konkurencije kapitalista na *kapital kao kredit*¹⁸. (U stvarnoj istoriji kredita je, razume se, istovremeno pretpostavka i proizvod kapitalističkog razvitka.) Kredit se javlja istovremeno »kao novi elemenat koncentracije, uništavanja kapitala u pojedinačnom centralizovanom kapitalu«¹⁹.

Svojim prikazom uloge kredita u kapitalističkom društvu u trećem tomu »Kapitala« Marks je dao prve pojmovne nagoveštaje prelaza od kapitala kao kredita na ono što bismo analogno mogli da nazivamo »*kapital kao monopol*«. Na ovome mestu Marks o »po sebi zajedničkom kapitalu klase«, koji »ovde istupa stvarno po težini u tražnji i ponudi kapitala«, pri čemu se radi o novčanom kapitalu koji više »ne zastupa pojedinačni kapitalista... već se javlja kao koncentrisana organizovana masa, koja je sasvim drukčija nego stvarna proizvodnja stavljena pod kontrolu bankara koji zastupa društveni Kapital«²⁰.

U akcijskom kapitalu, piše Marks, kapital »dobiva ovde direktno oblik društvenog kapitala (kapitala direktno udruženih individuuma) u suprotnosti prema privatnom kapitalu i njegova preduzeća istupaju kao društvena preduzeća u suprotnosti prema privatnim preduzećima. To je ukidanje kapitala kao privatnog vlasništva u okviru granica samog kapitalističkog načina proizvodnje«²¹. To je »protivrečnost koja sama sebe ukida, a koja se prima facie predstavlja jednostavno kao tačka prelaza u jedan nov oblik proizvodnje. Zatim se kao ova kva protivrečnost predstavlja i u pojavi. U izvesnim oblastima ona uspostavlja monopol i stoga izaziva mešanje države«²².

Ovo je polazna tačka za Lenjinovu teoriju imperijalizma, za prikaz monopolskog kapitalizma kao parazitskog i umirućeg kapitalizma, kao i svake temeljne naučne kritike *današnjeg* kapitalizma.

Kako treba dalji kapitalistički razvitak shvatiti pojmovno u glavnim crtama? Razume se da ovde postoji mnoštvo novih odredbi,

¹⁷ Uporedi K. Marx: *Theorien ueber den Mehrwert*, 2. Teil. (Teorije o višku vrednosti, 2. deo.) U: K. Marx / F. Engels: *Werke*. Bd. 26. 2. Berlin 1967. S. 208.

¹⁸ Uporedi: isto.

¹⁹ K. Marx: *Grundrisse der Kritik der politischen Oekonomie*. (Kritika političke ekonomije). S. 552.

²⁰ K. Marx: *Das Kapital*. 3. Bd. (Kapital. 3. tom.) U: K. Marx / F. Engels: *Werke*. Bd. 25. Berlin 1964. S. 381.

²¹ Isto. S. 452. Podvukao P. H.

²² Isto. S. 454.

naročito s obzirom na međunarodnu monopolističku ekspanziju. Centralno teorijsko pitanje jeste razvoj protivrečnosti monopola. Ali o tome već postoji obimna literatura. Stoga ćemo se ograničiti na pitanje države (državni monopol) budući da su upravo ovde teorijska shvatanja komunista izložena najvećem broju napada.

»Kritičari« marksističko-lenjinističke teorije države svi polaze od nepromenjene države. Dok je prema postulatu građanske teorije večni zadatak države taj da obezbedi opšte dobro društva, »levo« orijentisani oportunistički protivnici komunističkog shvatanja, doduše, polaze od klasnih protivrečnosti koje se nalaze u osnovi građanske države, ali sva njihova izlaganja ne sadrže ništa o *kretanju i rešavanju* ovih protivrečnosti. Stoga nam se ne kazuje ništa o tome kakvo »pozitivno« shvatanje »levi« imaju o *današnjem* putu ka osvajanju državne moći od strane proletarijata, o revoluciji u naše vreme, što je, naravno, opet obrazloženo njihovom političkom pozicijom. I za ove »levo« država je nepromenljiva veličina, koja je pojmovno definitivno obuhvaćena Marksovim delom, država koja bi, u najboljem slučaju, mogla da menja svoju funkciju, ali ne istorijski oblik svoje unutrašnje prirode. Međutim, dok današnja teorija kapitalističke države zahteva da se opšte odredbe građanske države kod Marksa i Lenjina posmatraju kao dijalektički ukinute u današnjoj građanskoj državi, dotle dijalektički metod pita šta biva sa protivrečnostima građanske države prikazanih u »Nemačkoj ideologiji« i u »Kritici političke ekonomije«, kako se odredbe pojma države koje je razvio Lenjin danas prikazuju istorijsko-konkretno.

Lenjinova teorija imperijalizma, shvatanje današnjeg kapitalizma kao državno-monopolskog kapitalizma i sve političke pretpostavke i konsekvence sadržane u ovom shvatanju počivaju metodski na priznavanju *razvitka stvarnosti* i *razvitka pojmova* koji joj odgovara. Monopol i državni monopol neshvatljivi su samo za nedijalektičku misao. Materijalistička dijalektika posmatra ove procene i njihove pojmove kao »rezultat procesa, u kome se oblik kapitala sve više otuđuje od svoje unutrašnje suštine, gubeći vezu sa njome«²³. Kritika današnjeg kapitalizma kao i današnje imperijalističke države moguća je samo na bazi analize protivrečnosti između istorijsko-konkretnih oblika egzistencije kapitala i njegovih opštih odredbi.

Marks je zahtevao: »Polazi se od zaista aktivnih ljudi«, od njihovog »stvarnog životnog procesa«²⁴. U stvarnoj istoriji monopolističke tendencije države razvijaju se zajedno sa monopolskim kapitalom i iz njegovih protivrečnosti. Pojam današnje građanske države mora se razvijati iz današnjih oblika privatne svojine nad sredstvima za proizvodnju — iz monopolskog kapitala — i iz odgovarajućih

²³ K. Marx: Theorien ueber den Mehrwert. 3. Teil (Teorije o višku vrednosti. 3. deo.) U: K. Marx / F. Engels: Werke. Bd. 26. 3. Berlin 1963. S. 458.

²⁴ K. Marx / F. Engels: Die deutsche Ideologie (Nemačka ideologija) U: K. Marx / F. Engels: Werke. Bd. 3. S. 26.

odnosa glavnih klasa koje predstavljaju *ovu* privatnu svojinu, dakle iz njihovih materijalnih uslova egzistencije.

Današnja građanska država se, prema tome, shvata, pre svega i uglavnom, u svojim *potrebnim odnosima* sa današnjim uslovima egzistencije kapitala, sa monopolskim uslovima u najširem smislu, koji direktno i indirektno pretpostavljaju državne profitne uslove. Ovo obuhvata, takođe, posebne oblike političkog ugnjetavanja i ekspanziju u odnosu na radničku klasu, na sve radne slojeve, na eksploatisane narode u nekadašnjim kolonijama i zavisnim zemljama, kao i različite oblike borbe protiv socijalizma. Ovo je, naravno, nešto drugo nego što je »opšta« građanska država, koju bi »levi« oportunisti želeli da »izvode« iz svih mogućih opštih kategorija. Razvoj protivrečnosti kapitala uključuje pojmovno državu kao ekonomsku snagu, usled čega je Marks i planirao da u okviru »Kapitala« nakon prikaza njegovih konkretno razvijenih protivrečnosti napiše knjigu o državi.

Međutim, budući da ovu ulogu u današnjem kapitalističkom procesu iskorišćavanja i akumulacije (ekspanzije) igra monopolska država, to dominacija nad njom postaje i predmet konkurencije monopolskog krupnog kapitala. Odnosi države prema monopolskim pojedinačnim kapitalima su stoga odnosi *u konkurenciji*. Nije tačno da država lebdi nad kapitalom koji si međusobno konkuriše, da ima posebnu egzistenciju u odnosu na pojedinačni kapital kako to smatra na pr. Altfater²⁵. Država je *u svojoj ekonomskoj funkciji u uslovima monopolskog kapitala* sastavni deo izmenjenog oblika konkurentskog mehanizma, u kome se objektivni zahtevi monopolskog kapitala nameću samim monopolistima kao spoljni prinudni zakoni. Da li se ovim poriče objektivni karakter zakona? Nipošto. Monopolski kapital svesno se služi državom, kolektivno ili pojedinačno, u konkurenciji. Kroz ove svesne akcije nesvesno se sprovodi zakon kapitala na njegovom današnjem stupnju razvitka. Marks kaže da je kapital bez aktivnog konkurentskog kapitalizma apstrakcija lišena pojma; isto tako monopolski kapital bez aktivnih monopolskih kapitalista, koji se u konkurenciji služe i državom.

»Kapital kao državni monopol« ili »kapital kao monopolska država«, drugim rečima, *državno-monopolski kapitalizam* jeste pojmovni prelaz od »kapitala kao monopola«, koji *pojmovno* opet ima za pretpostavku »kapital kao kredit« i »konkurenciju kapitala«. Pojam državno-monopolskog kapitalizma jeste stoga *mногоstruko posredovano* ukidanje kapital-odnosa uopšte. Ništa od bitnih odredbi i protivrečnosti kapitala uopšte nije »zamenjeno« ili »otklonjeno«, ali postaje jasno da današnje odredbe i protivrečnosti kapitala ne mogu da se shvataju sa aspekta »kapitala uopšte«, a ipak samo na njegovoj bazi kao polaznoj tački i osnovnom odnosu. Monopolski profit jeste promenjeni spoljni oblik profita, još više udaljen, još više otuđen od viška vrednosti, ali ipak bazira se na njemu kao svojoj supstanci.

²⁵ Uporedi E. Altvater: Zu einigen Problemen des Staatsinterventionismus. U: Probleme des Klassenkampfes. Nr. 3/1972. S. 7.

Državno-monopolski stepen koncentracije i uništavanja kapitala odgovara sazrelim uslovima raspodele rada u cilju produkcije profita. Ovaj stupanj je dakle još više udaljen, još više otuđen od raspodele rada kroz vrednost, ali on ipak počiva na ovom supstancijalnom polaznom odnosu, koji u sebe uključuju.

Današnji kapitalizam jeste državno-monopolski kapitalizam. To je kapitalizam na određenom stupnju razvitka ovog produkcionog odnosa *sa svim njegovim bitnim odredbama*. Pojam državno-monopolskog kapitalizma mogao se, razume se, pojaviti tek kada su stvarni razvitak kapitalističkog društva, porast kapitala i dati uslovi iznudili ovu ulogu države. Kako uslovi za dalju produkciju profita, koje nužno postavlja današnja građanska (imperijalistička) država, tengiraju celo društvo, pa čak ekonomske i političke svetske odnose, to država nije samo sila u suprotnosti sa odnosima privatne svojine, u suštini samo spoljna regresiona mašina u odnosu na radničku klasu, spoljni garant kapitalističke eksploatacije, koji je ekonomske odnose klasa ostavljao uglavnom u relacijama *privatnog*. Imperijalistička država je *takođe* sila *unutar* ekonomskih klasnih odnosa, sila koja sa aspekta najamnine i profita, zdravlja, obrazovanja, okoline itd. igra bitnu, a ne slučajnu, ulogu. Država ostaje pri tome uvek politička sila, čija uloga u današnjem kapitalizmu pokazuje u kojoj su meri privatni svojinski odnosi već prevaziđeni.

Za materijalističku dijalektiku se podrazumeva da ni naš današnji pojam državno-monopolskog kapitalizma nije »gotov«. I to ne samo zbog toga što se naše teorijsko shvatanje produbljuje već i zbog toga što objektivni razvoj ne poznaje stagnaciju.

MATERIJALISTIČKA DIJALEKTIKA I DRŽAVA

Pojmovno shvatanje državno-monopolskog kapitalizma, uloge države u borbi radničke klase protiv sistema kapitalističke eksploatacije jeste — kao što vidimo — od velikog praktičnog značaja. Čak i »najjednostavniji« i »najtradicionalniji« oblik klasne borbe, borba za najamninu, uključuje neophodno borbu protiv *državne* politike najamnina. No, ona *takođe* pretpostavlja da borbu za realizaciju daljih elemenata vrednosti robe, radna snaga vodi za potrebno opšte i profesionalno obrazovanje, za zdravstvenu zaštitu, transportne uslove, čist vazduh itd. itd. Kakva bi to bila borba za više najamnine koja se ne bi dopunjavala borbom protiv monopolske i državno-monopolske inflatorne politike? Uslovi egzistencije radničke klase i stoga njihova borba za njih nerazdvojno su povezani su istupanjem protiv imperijalističke države, protiv njegove aktivnosti usmerene na podržavanje profitnih uslova monopolskog kapitala i ovo uključuje borbu za uticaj na njegove odluke. Upravo to je specifičan i razvijen oblik klasne borbe.

Polazeći od pozicija neutralnosti države, građanska ideologija polemize protiv marksističko-lenjinističkog shvatanja da je današnja imperijalistička država instrumentat vladavine monopola. Isto-

vremeno se Engelsu i svim komunistima posle njega sa »levo« orijentisane oportunističke strane prebacuje da je u njihova teorijska shvatanja neutralnost države faktički ugrađena budući da se državi priznaje relativna samostalnost²⁶. No, među njihovim različitim shvatanjima ima i takvih koja shvatanje o državi kao instrumentu monopola posmatraju kao »previše jednostavno« i koji bi državu želeli da »izvedu« iz zahteva procesa reprodukcije²⁷. Za naučno shvatanje državno-monopolskog kapitalizma ovo je, naravno, suštinsko pitanje, sa kojim ćemo se ovde u njegovim glavnim crtama na kraju ukratko pozabaviti.

Kao što je privatna svojina istorijski oblik *ekonomskog* povezivanja klasa vlasnika i ne-vlasnika u proizvodnji materijalnih dobara, tako je država istorijski oblik njihovog *društvenog povezivanja* u »javnom« životu uopšte koje *odgovara* privatnoj svojini.

Opšti uslovi proizvodnje, podela rada itd. u kapitalizmu, ukoliko se prikazuju kao zahtevi prema građanskoj državi, ovo čine kao zajednički interesi klase-eksploatatora u odnosu na eksploatisane na monopolsko-kapitalističkom stupnju razvitka njihove suprotnosti. Ovi zajednički interesi razvijaju se unutar protivrečnosti proizvodnih snaga koje se razvijaju, kao i produkcionih odnosa koji im odgovaraju. Uspostavljanje opštih uslova proizvodnje od strane države u monopolskom kapitalizmu pokazuje, pored drugih oblika u kojima država vrši funkcije kapitala, u kojoj meri proizvodni zadaci kapitalističkog društva više *ne* mogu da se napadaju privatno-kapitalističkim oblicima. Takvi produkcionni zadaci javljaju se u današnjem kapitalizmu naročito i zbog zahteva za reprodukciju robe, tj. radne snage, koja sa svoje strane zavisi od nivoa razvitka proizvodnih snaga i postignutog nivoa kapitalističkog društva uopšte.

Eksploatatori i eksploatisani u društvu se ne samo međusobno isključuju već se i međusobno *uslovljavaju*; kao instrument vladavine buržoazije država odražava u određenom obliku *jedinstvo suprotnosti radničke klase i buržoazije*. U ovome smislu ona je »u suštini klasna mašina« (Engels) i *samo kao takva* ona upravlja opštim uslovima proizvodnje odnosno klasnog društva.

Današnja građanska država u suštini ne može da bude instrument *individualnih* monopolističkih kapitala. U sukobu sa radničkom klasom i svim eksploatisanim, mnogobrojni monopolisti su subjekti ekonomskih tokova. Upravo zbog toga što nijedan od njih »privatno« ne može da vlada radničkom *klasom* politički — ovo bi, ako ostavimo sve drugo po strani, pretpostavljalo međusobno upli-

²⁶ Uporedi, između ostalog, članke Schaefera i Hirscha u: K. Marx / F. Engels: Staatstheorie (Teorija o državi) Izd. v. E. Hennig, J. Hirsch, H. Reichelt, G. Schaefer. Frankfurt a.M./ (West) — Berlin/Wien 1974.

²⁷ Uporedi, npr., E. Altfater: Zu einigen Problemen des Staatsinterventionismus (O nekim problemima državnog intervencionizma). Na naved. mestu.

tanje u privatnu svojinu — budući da postoje ne samo zajednički ekonomski već i zajednički politički interesi klasa, to politička vlast mora da sprovodi indirektno, preko države, koja obuhvata i zahvata društvo; otuda njena »osobenost«. Glavna funkcija države jeste ugnjetavanje eksploatisanih klasa i obezbeđenje upravo ove političke vladavine klase eksploatatora; ovo uključuje mere protiv *partikularnih* eksploatatorskih interesa, ukoliko su ovi u suprotnosti sa *zajedničkim* interesima eksploatatora.

Istovremeno je dato pre svega ovde objašnjenje ne samo za mogućnost već i za potrebu za relativnom samostalnošću države u odnosu na njene »mandatare« (Engels). Relativnu autonomiju države pri tome, naravno, ne treba shvatiti kao da nije moguće da individualni monopolski kapitali svoje privatne interese ostvaruju kao naizgled opšte kapitalističke ili čak »opšte« interese. Upravo u nastojanjima monopolskih kapitala da to čine manifestuje se stvarna akcija države. Ekonomska uloga države razvija se u okviru protivrečnosti između težnje individualnih monopolskih kapitala da koriste državu za svoje privatne interese i bitnih odredbi građanske države u monopolsko-kapitalističkim uslovima da postavlja istorijski potrebne uslove za proizvodnju profita uopšte.

Pored toga, s obzirom na svoje objektivno uslovljene odnose prema uslovima egzistencije radničke klase, imperijalistička država ne može da se oslobodi njenog pritiska; to može da učini utoliko manje ako je radnička klasa organizovana i ako se sa jasnim ciljevima bori za svoje interese, koristeći se potpuno povoljnim uslovima egzistencije socijalističkog svetskog sistema i nacionalne antiimperijalističke borbe za oslobođenje naroda. Imperijalistička država takođe ne može da se oslobodi uticaja socijalističkih zemalja i nacionalnog pokreta za oslobođenje s obzirom na to što je poštovanje ovih uticaja obavezno za izvršavanje funkcije imperijalističke države u korist sistema monopolskog kapitala. Ona to može utoliko manje ukoliko je uticajnija politika socijalističkih država i međunarodnog radničkog pokreta u međusobnoj povezanosti na tlu proleterskog internacionalizma i u međunarodnoj solidarnosti sa svim antiimperijalističkim silama.

Sve ovo su bitne odredbe današnje građansko-imperijalističke države, koje su odlučujuće za shvatanje današnjeg, tj. državno-monopolskog kapitalizma. Kao što privatna svojina egzistira samo u konkretnim oblicima svojih suštinskih odredbi, tako je i sa državom. Ako građanska država u prethodnim formama ima svoje ukinute pretpostavke, tada je ona sama »pokret koji nastaje« (Marks), protivrečan proces u kome sukcesivno stvara pretpostavke za svoju krajnju negaciju, za svoj slom, za svoj revolucionarni prelaz na socijalističku državu kao početak procesa odumiranja države uopšte.

Prof. Dr. PETER HESS, Berlin

THE DIALECTICAL METHOD AND THE CRITIQUE OF CAPITALISM

Summary

The author points to the critical character of Marx's work as regards capitalism and his thought as „arms“ in the fight of the working class against the bourgeoisie.

The development of socialist countries and the revolutionary success of Marxism have entrenched it all over the world so that the bourgeoisie has to take account of Marxism to a growing extent.

According to the author, the contemporary capitalism should be considered as state-monopolistic capitalism. The author deals with the development of the Marxian thought, particularly with Marx's and Lenin's contribution to the critique of contemporary capitalism. He points to the dialectics of the theoretical and practical critique of contemporary capitalism and holds that the essence of the theoretical development is to show how the historical aspirations of the working class come true under given conditions. However, these theoretical considerations in socio-economic sciences must not and cannot be separated from the practical action. Capitalism can be viewed in a historical perspective only if theory is connected with the revolutionary practice. The linking of logic and history is very important for present-day theories of capitalism.

The author analyzes next the logical-historical method in the research of present-day capitalism. Historical capital relations contain the general capital relation and they need not be identified. This conclusion has been corroborated by several examples. The author stresses how important Lenin's theory of imperialism is for the analysis of monopolistic capitalism as system which is passing away, for the present-day critique of contemporary capitalism. Finally the author analyzes the relationship of materialistic dialectics to the state, which is important particularly for the consideration of state-monopolistic capitalism and its development.

Проф. ПЕТЕР ГЕСС, Берлин

ДИАЛЕКТИЧЕСКИЙ МЕТОД И КРИТИКА КАПИТАЛИЗМА

Резюме

В своем реферате автор указывает на критический характер трудов Маркса по отношению к капитализму и на его воззрение как на „оружие“ в борьбе рабочего класса против буржуазии.

Появление социалистических стран на международной сцене и революционные успехи марксизма ведут к его возрастающему в мировых масштабах признанию и впредь буржуазия должна все более и более учитывать дествие марксистского учения.

Автор указывает на понимание (толкование) современного капитализма как государственно-монополистического и указывает также на развитие марксистской мысли, в частности, на огромный вклад Маркса и Ленина в область критики современного капитализма. Автор говорит о диалектической теоритической и практической критике современного капитализма и подчеркивает, что его теоритическое развитие заключается в том, что он указывает как в определенных условиях осуществляются исторические стремления рабочего класса, указывает на нужность социализма. Однако такое теоритическое определение в общественно-экономических науках не смеют и не могут быть отделены от соответствующего практического действия и лишь их взаимная увязка с революционной практикой может гарантировать исторический метод изучения капитализма. Увязка логики и истории имеет большое значение для современной теории капитализма.

Далее автор анализирует логическо-исторический метод в сфере исследования нынешнего капитализма. Таким образом например: исторически капиталистические отношения в конкретном виде содержат общие капитал — отношения и нет необходимости их идентифицировать, при чем автор в подтверждение приводит целый ряд примеров. Далее автор говорит об актуальности теории Ленина об империализме в целях анализа монополистического капитализма как отмирающей системы для современной критики нынешнего капитализма. В конце своего труда автор дает анализ отношений материалистической диалектики, в частности важность последней для изучения государственно-монопольного капитализма и его развития.

